

УДК 305:392.31(=161.2)

Л. А. Юда, к. пед. н., доцент

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКІЙ РОДИНІ

Анотація. У статті розглядаються гендерні відносини в українській родині, актуалізується науковий інструментарій, який дозволяє схарактеризувати самобутність української сім'ї як соціального інституту. Аналізуються етнопедагогічні традиції виховання в українській родині, застосовується гендерний підхід для визначення ролі української сім'ї в процесі соціалізації і самоідентифікації жінок і чоловіків.

Ключові слова: гендер; гендерні ролі; гендерний підхід; сім'я; функції сім'ї; етнопедагогіка; виховні традиції.

Л. А. Юда, к. пед. н., доцент

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ГЕНДЕРНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНСКОЙ СЕМЬЕ

Аннотация. В статье рассматриваются гендерные отношения в украинской семье, актуализируется научный инструментарий, который позволяет охарактеризовать самобытность украинской семьи как социального института. Анализируются этнопедагогические традиции воспитания в украинской семье, употребляется гендерный подход для определения роли украинской семьи в процессе социализации и самоидентификации женщин и мужчин.

Ключевые слова: гендер; гендерные роли; гендерный подход; семья; функции семьи; этнопедагогика; воспитательные традиции.

L. A. Yuda, Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor**METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE STUDY OF GENDER RELATIONS IN UKRAINIAN FAMILY**

Urgency of the research is determined by the modern transformational processes experienced by the most stable institution of social life – the family.

Target setting. The institute of the family is inextricably linked with gender as a necessary construct of practical transformations in social relations, the components of which the basic component is the status of a woman and a man. This approach addresses the problem of developing a gender approach to the study of Ukrainian family traditions of upbringing.

Actual scientific researches and issues analysis. In recent years, research on gender has become much more active in domestic pedagogy and ethnopedagogy. Most of the works are devoted to the theoretical foundations of the formation of a gender ideology (O. Vasylychenko, T. Hovorun, T. Holovanova, O. Hryshak, O. Kikinedzhi, I. Muntian, N. Prykhodko); family and marriage relations became the subject of research by I. Barvinskyi, O. Kravets, H. Lozko, A. Onyshchuk, M. Stelmakhovych, Yu. Stupak. N. Lavrynenko, V. Kravets. are studying the gender relations in the Ukrainian family.

Uninvestigated parts of general matters defining. An unusual and little-studied is the combination of gender and family. The author declares the relationship between gender and ethnopedagogy.

The research objective. To isolate, analyze and systematize theoretical and methodological principles of the research of gender relations in the Ukrainian family.

The statement of basic materials. The gender relations in the Ukrainian family are considered. The main result of gender studies is the creation of a gender theory - a system of scientific views on the status of men and women in society, on their social-role characteristics and features. Gender discourse marked a new level of theoretical understanding of social processes.

Studying the institution of the family and the gender roles distribution in it can determine the functions of women and men in the family.

Conclusions. *The gender approach allows us to characterize the process of forming parity relations and relationships in the Ukrainian family in the historical retrospective and to determine the conditions for the formation of the social-role status of both male and female in the Ukrainian family on this basis, which will contribute to the development of a gender-sensitive egalitarian society.*

Keywords: *gender; gender roles; gender approach; family; family functions; ethno-pedagogy; educational traditions.*

DOI 10.25140/2412-1185-2017-2(10)-117-123

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними трансформаційними процесами, які переживає найстабільніший інститут соціального життя – сім'я. Саме родина виступає формо-творчим чинником становлення особистості як представника певної нації. Сьогодні сім'я як соціальний інститут поступово втрачає свій авторитет, нівелюються сімейні цінності, втрачається мотивація підтримки сімейно-шлюбних відносин.

Постановка проблеми. Вдосконалення українського суспільства потребує нового змісту всієї системи соціальних норм, що регулюють сучасні суспільні відносини, а також вдосконалення тих із них, що історично себе виправдали. А для цього варто звернутися до історичних відомостей про роль і місце чоловіка і жінки в українській сім'ї на різних етапах становлення і розвитку української держави. З інститутом сім'ї нерозривно пов'язаний гендер як необхідний конструкт практичних перетворень у суспільних відносинах, складовим базовим компонентом яких є статус жінки і чоловіка. Такий підхід актуалізує проблему розробки та розвитку методології гендерного підходу для дослідження українських родинних виховних традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки у вітчизняній педагогіці та етнопедогогіці значно активізувалися дослідження з гендерної проблематики. Більшість робіт присвячені теоретичним засадам формування гендерного світогляду (О. Васильченко, Т. Говорун, Т. Голованова, О. Гришак, О. Кікінеджи, І. Мунтян, Н. Приходько); особливостям інтеграції гендерного підходу в національну систему освіти (Л. Вовк, Т. Дороніна, В. Кравець, О. Луценко, О. Петренко); теоретико-методологічним підходам становлення та розвитку гендерних досліджень (О. Вороніна, В. Гайденко, Н. Гербут, І. Жеребкіна, І. Костікова). Сімейно-шлюбні стосунки і взаємини стали предметом дослідження І. Барвінського, О. Кравця, Г. Лозко, А. Онищук, М. Стельмаховича, Ю. Ступака. Гендерні відносини в українській родині вивчають Н. Лавриненко, В. Кравець. Філософію родознавства обґрунтовує С. Черепанова. Гендерні стереотипи розподілу сімейних ролей в українській родині характеризує І. Іванова.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незвичним і малодослідженим є поєднання гендеру і сім'ї. Вчені не приділяють належної уваги сучасній родині в процесі дослідження гендерної соціалізації. Недооцінюється роль сім'ї у формуванні гендерних стереотипних уявлень. Авторка декларує взаємозв'язок гендеру і етнопедогогіки, оскільки в обох випадках предметом дослідження є родинні традиції, звичаї і обряди, які впливають на формування соціально-рольового статусу чоловіка і жінки в українській родині. А дослідження історичної ретроспективи гендерних відносин в родині відрізняє українців у порівнянні з іншими етносами.

Постановка завдання. Виокремити, проаналізувати і систематизувати теоретико-методологічні засади дослідження гендерних відносин в українській родині.

Виклад основного матеріалу. Нині методологія гендерних досліджень потребує нових механізмів пізнання і перетворення дійсності, адже національний освітній простір, що віддзеркалює гендерну стратифікацію суспільства, демонструє сьогодні дисбаланс і гендерну асиметрію чоловічих і жіночих практик, дискримінаційне становище як жінок так і чоловіків і вимагає нової наукової парадигми теоретичних пошуків.

У даній статті розглядаються гендерні відносини в українській родині, що потребує актуалізувати науковий інструментарій, який дозволить схарактеризувати самотність української сім'ї як соціального інституту, роду і родинного середовища у соціокультурній традиції, етнопедогогічні погляди на роль чоловіка і жінки, батька і матері в українській родині, застосувати гендерний підхід для визначення ролі української сім'ї в процесі соціалізації і самоідентифікації жінок і чоловіків.

В середині 60-х рр. ХХ ст. виникли гендерні дослідження як нова галузь гуманітарного знання. Основним результатом гендерних досліджень є створення гендерної теорії – системи науко-

вих поглядів на статус чоловіків і жінок у суспільстві, на їх соціально-рольові характеристики і особливості. Гендерний дискурс позначив новий рівень теоретичного осмислення соціальних процесів. В сучасній науці вже існує ціла еволюція поняття «гендер».

Відомо, що поняття «гендер» до наукового обігу запровадив американський психоаналітик Р. Столлер, коли у 1968 р. вийшла друком його праця «Стать та гендер: про розвиток мужності та жіночності».

Філософи А. Річ, Р. Унгер, Г. Рубин були одними з перших авторів, хто у своїх дослідженнях використали поняття «гендер» [1, с. 34]. Термін «гендер» («gender») дослівно перекладається з англійської як «рід» – в лінгвістичному значенні цього слова (рід іменника). Згадані філософи вбачали в «гендері» певний мисленнєвий конструкт, наукову дефініцію, яка визначає соціально-культурні функції статі та дає змогу відрізнити ці функції від біологічних (а також від біологічної статі, в англ. мові – sex)».

На думку Л. Вовк, «гендер – це категорія, сутність якої постійно формується суспільством з урахуванням різних підходів» [2 с. 14]. Визначальною для нашої розвідки є точка зору Ю. Івченко, який розглядає «гендер» як філософську категорію, тобто складний соціокультурний конструкт, який відображає відмінності в ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках чоловіка й жінки і є системою міжособистісної взаємодії, що створює, підтримує та відтворює уявлення про чоловіче і жіноче як категорії соціального порядку. Автор доводить, що, з точки зору права, «гендер» це – впорядкована модель соціокультурних відносин, яка передбачає рівність соціальних та юридичних можливостей, що не залежать від статі особи [3, с. 52].

Гендер – це один з центральних організаційних принципів, навколо якого обертається соціальне життя. Гендер створюється (конструюється) суспільством як соціальна модель особистості дівчаток і хлопчиків, жінок і чоловіків. Відповідно до цих соціальних і культурних настанов, визначається їх місце в соціумі (вибір професії, кар'єра, міра відповідальності, участь у політичному житті держави тощо). Ці соціальні норми закріплюються в сім'ї, школі й університеті, політичних структурах, економіці, культурі й ін. [4, с. 12].

Відповідно до гендерної теорії, тільки біологічні (статеві) відмінності між жінками і чоловіками є постійними, стійкими. Гендерні (соціальні) відмінності не мають чіткої закріпленості, вони менш стабільні і можуть змінюватися. Тому в різні історичні періоди, в різних країнах, у різних народів стосунки жінок і чоловіків у сім'ї й суспільстві склалися по-різному і залежали від соціальних умов [4, с. 14].

Під сім'єю розуміється засноване на кровному спорідненні, шлюбі або усиновленні об'єднання людей, зв'язаних спільністю побуту і взаємною відповідальністю за виховання дітей; члени родини часто живуть в одному будинку [5].

Зрозуміти, як склалися сучасні гендерні відносини не тільки в родині, а і в соціумі в цілому, не можливо, не знаючи історії виникнення соціального інституту сім'ї, ядро якого творять взаємини чоловіка і жінки.

Сім'я виникла в часи родового ладу як групова, чоловіки та всі жінки двох шлюбних родів в якій були потенційними подружжями. Груповий (дуально-родовий) шлюб санкціонував свояцькі стосунки між родами, а не між особами. Будь-які статеві зв'язки всередині роду були суворо заборонені (екзогамні). Чоловік жив не зі своєю дружиною, а окремо, оскільки кожен з них належав до різних господарсько-побутових (родових) об'єднань; діти входили до роду матері. Це був час існування материнського роду (матріархат), що мав місце в історії всіх народів. Він прийшов на зміну первісного стада [6, с. 19].

Отже, для первісного суспільства характерними були спочатку групова, а потім парна форми шлюбу. Під час розпаду цього ладу парний шлюб переростає в моногамію (одношлюбність).

Матріархат (від лат. «матер» – мати і гр. «архі» – влада) – ранній період у розвитку первісного ладу, який характеризується наявністю материнського роду і рівноправним з чоловіком, а пізніше – провідним становищем жінки в суспільстві, зумовленим її головною роллю в тодішньому господарському житті людей [6, с. 19]. Тому на цей час припадає виникнення й особливе поширення культу жінки-прародительки та різних жіночих божеств.

На останній фазі історії первісного суспільства на зміну матріархату прийшов патріархат. Він передував виникненню держави та стимулював остаточний перехід від парної до моногамної сім'ї. Домінуюча роль чоловіка в господарстві, суспільстві, сім'ї зумовила ведення родоvodu за батьковою лінією.

На думку М. Стельмаховича, «найдосконалішою основою створення сім'ї є шлюб егалітарний (від фр. «егаліте» – рівність), побудований на взаємному коханні чоловіка та жінки, рівноправності, спільності духовних інтересів, прагненні мати й виховувати своїх дітей, раціонально організувати родинний побут» [6, с. 20].

Виховання дітей відбувалося відповідно до необхідності успадкування підростаючими поколіннями суспільно-історичного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями.

Успадкування і спадкоємність відбувалися на підставі народних традицій сімейного виховання. Традиції, як явище, включали у свій склад звичаї, обряди, ритуали, реліквії, церемоніали та інші моральні форми людської діяльності.

Вивчення інституту сім'ї і гендерного розподілу ролей у ній дозволяє визначити функції жінок і чоловіків в родині.

В. Кравець вважає, що «під гендерною роллю розуміють систему соціальних стандартів, вказівок, нормативів, очікувань, яким людина повинна відповідати, щоб її визнали як хлопчика (чоловіка) чи дівчинку (жінку). В гендерну роль входять всі думки, почуття, слова і вчинки, які вказують на те, якої статі індивід. Гендерна роль виражає гендерну ідентичність, гендерна ідентичність є внутрішнім переживанням гендерної ролі» [7, с. 67].

В українській етнопедагогіці послідовно утверджується культ матері, її особливого авторитету й значення у житті кожної людини. Функція матері неординарна («Мати годує дітей, як земля людей», «Мати праведна – опіка й охорона камінна»). Мати – душа сім'ї, берегиня домашнього вогнища, добра, тепла й затишку. Втрата матері – родинна катастрофа («Як помре мати, розбігаються діти з хати, батько їх не вдержить», «Мати з хати – горе в хату»).

Навіть гнів матері та покарання діють особливо, недошкульно («Материн гнів, як весняний сніг: рясно впаде, та скоро ростане», «мати однією рукою б'є, а другою гладить»). Загально визнаним є той факт, що серед усіх вихователів найсильніший і найтриваліший вплив на дітей має мати, особливо у сфері духовно-морального виховання. Під її впливом вперше пробуджуються та розвиваються у дитини добрі почуття і воля. Мати вчить мудрості, піклується про дітей, дає поради, передає у спадок речі, які зробила сама. Мати оберігає кожного члена сім'ї.

Діти, виховані без материнського тепла та ласки, як правило ростуть похмурі, самолюбиві, замкнені, злостиві й вперті, схильні до лихих вчинків.

«Розумна» материнська любов проявляється в ласці, що не опускається до запещування, у піклуванні, що не веде до потурання, у вимогливості, яка завжди поєднується з чуйністю [6, с. 106].

В українській родині чоловік був головою дому, особою, що несла юридичну відповідальність за виконання сім'єю її обов'язків перед державою. Батько виконував роль священника, виконуючи всі необхідні ритуали. Батько був суддею в жіночих конфліктах. Він піклувався не лише про себе, а й про всю сім'ю.

Авторитет батька як у домашньому колі, так і в громадській сфері духовного життя українців дуже високий. То й виховний вплив його на дітей вагомий. Від нього вирішальною мірою залежить формування особистості («Коли батько рибалка, то й діти в воду дивляться»). Тому й кажуть: «І мій батько такий мався, і я в нього вдався». Нехтувати батьківським вихованням вкрай небезпечно («Не хочеш слухати тата, то послухаєш колісь ката»). Вислів-порада «Не лізь поперед батька в пекло» теж застерігає від необачності в оцінці авторитету батька [6, с. 113]. Відмічається справедливість батька у ставленні до своїх дітей («Отець по-батьківськи поб'є, по-батьківськи й помилує») [8, с. 187].

Функція батька особлива. Відступ від неї принижує природне покликання людини («Живемо не батьками, помремо не людьми»). А звідси й порада: „Умів батькувати, умій і годувати” [8, 187].

Іноді важко оцінити, хто в сім'ї головніший, чия функція важливіша. Українські прислів'я про сім'ю, чоловіка та жінку говорять: «Чоловік у домі голова, а жінка – душа», «Сім'я міцна – горе плаче», «Нема кращого друга, як вірна подруга», «Нема вірного приятеля, як добра жінка», «Не потрібен і клад, коли в сім'ї лад», «Жінка чоловікові подруга, а не прислуга!», «Найкраща спілка – чоловік та жінка», «Чоловік та жінка – одне діло, одне тіло, один дух», «Жінка за три кути хату держить, а чоловік за один» [8, с. 187–188].

Отже, відповідно до гендерної теорії тільки біологічні відмінності між жінками і чоловіками є постійними, стійкими. Гендерні відмінності не мають чіткої закріпленості, вони менш стабільні і можуть змінюватись, залежать від соціальних умов і політичних обставин.

У середні віки в Україні, зокрема у сім'ях, вирішальна роль у розв'язанні всіх питань належала чоловікові. Водночас, високе суспільне становище посідали жінки-матері й вдови, не кажучи вже про жінок знатного походження. Так, Анна – вдова князя Романа Мстиславича, мати Данила Галицького і Василька, при малолітніх синах була справжньою правителькою, вела переговори з монархами, приймала послів іноземних держав. Ольга, дружина князя Володимиро-Волинського князівства Володимира Васильовича, також брала участь у державних справах.

Однак, як і повсюдно у середньовічній Європі, в Україні лідером у родині мав бути чоловік; жінка зобов'язана була бути вірною і слухняною. Вона весь час перебувала під чиєюсь опікою, доки не вийде заміж – позбавлялася права на одержання приданого і втрачала спадкове майно.

Діти жінок з вищих станів суспільства від шлюбу з простолюдинами також вважалися простолюдинами. Щоправда, якщо дівчина з простої родини брала шлюб з шляхтичем, то не лише вона одержувала шляхетство, а також її діти в такому шлюбі.

Показово, що закон в Україні у більшості випадків однаковою мірою стояв на сторожі інтересів жінок і чоловіків, охороняв їх життя, здоров'я, честь і особисту недоторканість. За згвалтування жінки призначалося найвище покарання – кара «на горло». Якщо ж жінка виявляла бажання одружитися з гвалтівником, то суд вважав своє попереднє рішення недійсним; звільнення шлюбом засудженого на смерть було проявом однієї з давніх звичаєвих форм укладання шлюбу.

У реальному житті у колі сім'ї українська жінка посідала досить високе становище. Жінка вищих станів мала право купувати й продавати рухоме й нерухоме майно, могла самостійно укладати угоди, звертатися до суду з позовом, особисто брати участь в судових засіданнях; коли виходила заміж, то могла на власний розсуд або взяти прізвище чоловіка, або ж зберегти дівоче.

Серед українських жінок були просвітительки, благодійниці, які давали гроші на освіту й культуру; жінки з багатих магнатських родин, а також козацької військової старшини інколи втручалися в політичні та військові справи. Деякі з них виявляли такий войовничий характер, що вирішували свої проблеми збройними сутичками із сусідами, особисто очолюючи військові загоони.

Ще однією найважливішою особливістю життя українського суспільства у ті часи була Запорізька Січ. Січовими козаками могли бути тільки неодружені чоловіки або такі, які порвали шлюбні пута. Не тільки жінок, а і сімейних чоловіків на Січ не допускали, їм лише дозволяли селитися довкола, у запорізьких степах і слободах, де вони займалися хліборобством, скотарством, торгівлею, ремеслами й промислами. Дружини заможних козаків, полкової старшини у разі тривалих військових походів своїх чоловіків повністю брали на себе управління господарством [4, с. 26–28].

В Україні мали юридичну силу заповіти, складені не тільки чоловіками, а й жінками. Придане жінки було виключно в її приватному володінні.

Важко переоцінити значення морально-етичних норм для збереження й розвитку культури сім'ї та шлюбних відносин, які є основою для її створення. Адже головна функція сім'ї – народження дітей, а також їх виховання, отже – передавання наступним поколінням культури, традицій, мови, досвіду попередніх поколінь. У такий спосіб окреслюється роль сім'ї як визначальної ланки у збереженні етносу. З виховною функцією пов'язана й економічна – виведення дітей в люди вимагає спільного мешкання і спільного ведення родинного господарства малою або (у багатьох випадках) складною сім'єю. У середньовічних суспільствах більшу, ніж пізніше, роль відігравала та функція сім'ї, яка полягала у наданні дітям певного статусу: за кожною законною дитиною визнавалися права, привілеї, зобов'язання, шанси на успіх залежно від місця сім'ї у суспільній структурі.

Родина – це світ, у якому людина навчається жити. Саме родина виводить людину у світ соціальних стосунків. Стосунки в родині між чоловіком і жінкою є важливою частиною сімейного життя і благополуччя.

Наведені приклади свідчать, що традиція рівноправного становища жінки і чоловіка протягом віків була запорукою міцності української сім'ї [9, с. 204].

З філософської точки зору, «трансляція у поколіннях соціокультурного досвіду та знань створює своєрідне підґрунтя історичної пам'яті, наповнюючи ціннісним змістом духовний діалог між минулим, сучасністю і майбутнім» [10, с. 22]. Генеза понять «рід» – «покоління» відображає історичні зміни світоглядних уявлень людини, збереження і розвиток культурних традицій [10, с. 22].

Методологічне значення для обґрунтування ролі сім'ї, родини в процесі становлення особистості має виділення понять «родина» і «родинне середовище». Як стверджує С. Черепанова: «Родина – первинна клітина нації... У національному бутті співвідношення індивідуального й універсального своєрідно виявляється на рівні родини – найпершого осередку національної самоідентифікації особистості» [10, с. 111]. Відповідно, «родинне середовище – цілісна етносоціокультурна система, якій властиві духовна спорідненість, кривий зв'язок, міжпоколінна взаємодія, просторовочасова динаміка, специфічна субкультура» [10, с. 111]. Таким чином, кожне покоління засвоює певні традиції, які отримують новий розвиток і нове наповнення у нових історичних, соціальних і культурних умовах.

Це стосується і традицій рівноправного становища жінки і чоловіка в українській родині, які крізь часи впливають на егалітарний характер сучасної української сім'ї. Цілком доречним буде застосувати гендерний підхід для характеристики відносин в родині. Н. Лавриненко розрізняє *патріархальні сім'ї* (глава родини – батько, тільки він розподіляє матеріальні ресурси і приймає життєво-важливі рішення щодо дружини, дітей, усіх важливих проблем функціонування сімейного осередку; владу в родині має тільки він); і *матріархальні сім'ї*, де всі вище перераховані функції виконує мати. Якщо у родині немає чітко вираженого голови, обов'язки розподіляються ситуативно, а рішення приймаються колегіально або передоручаються тому, хто компетентніший у розв'язанні певної проблеми; можна сказати, що така сім'я – *егалітарна* [11, с. 357].

Коли запитали, які родини в сучасному українському суспільстві переважають – патріархальні чи егалітарні, соціологи отримали відповідь, «що більшу частину українських сімей (приблизно 70%) можна віднести до егалітарних, демократичних, виходячи з участі чоловіка й жінки в прийнятті рішень щодо важливих проблем сімейного життя і реального розподілу сімейних доходів» [11, с. 357]. Потрібно звернути увагу на той факт, що вище зазначені приклади не можуть ідеалізувати цілісну картину сучасної української сім'ї. Сімейна стратифікація у нашому суспільстві доволі глибока, але водночас є прагнення побудувати новий тип сімейних відносин.

Егалітарна концепція ґрунтується на тому, що й чоловік, і жінка рівні як особистості, і тому повинні мати рівні можливості для свого розвитку. Нинішній поділ праці як у сім'ї, так і в суспільстві в цілому має соціальну природу, є надбудовою над біологічними чинниками. Новий егалітарний тип відносин між статями, що йде на зміну патріархальному, заснований не на взаємозв'язку панування й підпорядкування, заданому традицією і зведеному до рангу природного закону, а на відносинах особистісної взаємодоповнюваності в суспільстві й родині. Перехід від патріархальної системи соціостатевих відносин до егалітарної – фундаментальна особливість сучасної епохи [11, с. 382].

Висновки. Гендерний дискурс окреслив новий рівень теоретичного осмислення історії розвитку українських родинних стосунків і взаємин. Гендерний підхід дозволяє схарактеризувати процес формування паритетних стосунків і взаємин в українській сім'ї в історичній ретроспективі і на цій основі визначити умови для формування соціально-рольового статусу як чоловіка, так і жінки в українській родині, що сприятиме розбудові гендерно-чутливого егалітарного суспільства.

Література

1. Гапон, Н. П. Гендер. Ідентичність. суб'єктивність: філософські дискусії другої половини ХХ сторіччя: монографія / Н. П. Гапон. – Львів : Видавнич. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 378 с.
2. Вовк, Л. М. Педагогічні умови формування гендерної культури молодших школярів у навчально-виховній діяльності початкової школи: дис. ... к.п.н. / Л. М. Вовк. – К., 2017. – 219 с.
3. Івченко, Ю. В. гендерний підхід у навчально-виховному процесі та його специфіка у вищих навчальних закладах // Філософські та методологічні проблеми права. – 2012. – № 1 (3). – С. 51–63.

4. «Ми різні – ми рівні». Основи культури гендерної рівності: Навчальний посібник для учнів 9 – 12 класів загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. О. Семиколенової – К. : «К.І.С.», 2007. – 176 с.
5. Смелзер, Н. Соціологія / Н. Смелзер // Социс. – 1992. – № 11. – С. 8–12.
6. Стельмахович, М. Г. Українська родинна педагогіка: навчальний посібник / М. Г. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996. – 288 с.
7. Кравець, В. П. Гендерна педагогіка: навчальний посібник / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 203. – 416 с.
8. Українські прислів'я та приказки: збірник / упорядник, вступне слово М.М. Пазяк. – К., 1984: Дніпро. – 390 с.
9. Юда, Л. А. Етнопедagogічні основи гендерної рівності в історії українських родинних виховних традицій / Л. А. Юда // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки. – 2010. – № 80. – С. 202–205.
10. Черепанова, С. О. Філософія родознавства: навч. посіб. / С. О. Черепанова; передмова проф. В.Г. Скотного. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2008. – 460 с.
11. Лавриненко, Н. В. Гендерні відносини в родині / Н. В. Лавриненко // Основи теорії гендеру: навчальний посібник. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 354–384.

References

1. Hapon, N. P. (2009). *Hender. Identychnist. Subiektyvnist: filosofski dyskusii druhoi polovyny XX storichchia [Gender Identity. Subjectivity: Philosophical Discussions of the Second Half of the 20th Century]*. Lviv: Vydavnych. tseentr LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
2. Vovk, L. M. (2017). *Pedahohichni umovy formuvannia hendernoї kultury molodshykh shkoliariv u navchalno-vykhovnii diialnosti pochatkovoї shkoly [Pedagogical conditions for the formation of the gender culture of junior pupils in the educational activity of the elementary school]*. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
3. Ivchenko, Yu. V. (2012). *Hendernyi pidkhid u navchalno-vykhovnomu protsesi ta yoho spetsyfika u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Gender approach in the educational process and its specificity in higher educational institutions]. Filosofski ta metodolohichni problemy prava – Philosophical and methodological problems of law, 1(3), 51-63 [in Ukrainian]*.
4. Semykolenova, O. (2007). *«My rizni – my rivni». Osnovy kultury hendernoї rivnosti [“We are different - we are equal”. Fundamentals of the culture of gender equality]*. Kyiv: «K.I.S.» [in Ukrainian].
5. Smelzer, N. (1992). *Sotsiologiia [Sociology]. Sotsys – Socis, 11, 8-12 [in Ukrainian]*.
6. Stelmakhovych, M. H. (1996). *Ukrainska rodynna pedahohika [Ukrainian Family Pedagogy]*. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].
7. Kravets, V. P. (2003). *Henderna pedahohika [Gender Pedagogy]*. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].
8. *Ukrainski pryslivia ta prykazky [Ukrainian proverbs and sayings]*. (1984). Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
9. Yuda, L. A. *Etnopedagogichni osnovy hendernoї rivnosti v istorii ukrainskykh rodynnykh vykhovnykh tradytsii [Ethnopedagogical Foundations of Gender Equality in the History of Ukrainian Family Educational Traditions]*. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka. Seriya: pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T. H. Shevchenko. Series: Pedagogics, 80, 202-205 [in Ukrainian]*.
10. Cherepanova, S. O. (2008). *Filosofiiia rodoznavstva [Philosophy of genealogy]*. Kyiv: T-vo «Znannia», KOO [in Ukrainian].
11. Lavrynenko, N. V. (2004). *Henderni vidnosyny v rodyni [Gender Relations in the Family]*. *Osnovy teorii henderu – Fundamentals of the Theory of Gender, 354-384*. Kyiv: „K.I.S.” [in Ukrainian].

Надійшла 23.10.2017

Бібліографічний опис для цитування:

Юда, Л. А. Методологічні аспекти дослідження гендерних відносин в українській родині / Л. А. Юда // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. - 2017. - № 2 (10). - С. 117-123.